

ग्रहांचे भाकीत

५ सप्टेंबर ते ११ सप्टेंबर २०१०

नदात्रभास्कर अनुराधा कोगेकर

संध्या धुरी

‘श्री इंडियट्स’ मधल्या रॅचो (अमीर खान) च्या तोंडी एक संवाद आहे- ‘यशाच्या मागे धावण्यापेक्षा उत्कृष्ट होण्याचा प्रयत्न करा. उगाच पोपटपंची करायला लावणारा अभ्यास करू नका,’ या वाक्याची आठवण झाली ती डॉ. कादरभाई फझलानी, मनोज देशमुख आणि अशोक टिळक यांना भेटल्यावर.

हल्ली समाजात ‘कॉपोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटी’ नावाची संकल्पना रुजत आहे. उद्योग जगतात ही सामाजिक जबाबदारी किती पार पाडली जातेय, हा का आहे. मात्र ‘सुपारीवाला एक्सपोर्ट’ चे प्रमुख कादरभाई फझलानी स्वतः ही जबाबदारी पार पाडण्यासाठी झगडत आहेत. त्यांनी मुंबई महानगर पालिकेच्या फस्तीसभेन अधिक शाळा दत्तक घेतल्या आहेत. लोणावळला

अनाथ मुलांसाठी हायटेक अशा ‘फझलानी इंग्रजी स्कूल’ची स्थापना केली आहे. ‘मी जेव्हा शाळेत शिकत होतो, तेव्हा हुशार नव्हतो. शाळेला डिझाइन नसा ‘अन’थर ठेवायचा हाता. यामुळे माझा शिक्षणाने बंध पडला. पण मी जिद्दीने माझं शिक्षण पूर्ण केले. माझ्यामागे इतरांच्या बाबतीत होऊ नये, त्यांना नागलं, तेही अपारंप्रक्षेतेवं शिक्षण मिळावं यासाठी मी शिक्षण क्षेत्रात काम करू लागलो,’ फझलानी यांनी सांगित. फझलानी यांनी चालवत असलेल्या शिक्षणपत्रिकांचा वीशष्टा नव्याने विद्यार्थ्यांसाठी शिक्षणपत्रिकांचा प्रयत्न दिले आहे. त्याचपरी ते म्हणतात, ‘मला हुशार विद्यार्थी घडवायचे आहेत. पण दुसऱ्यावर अवलंबून मलावेळी नाही. त्यामुळे मी विद्यार्थ्यांना नोकरी मिळवण्यासाठी सर्व प्रयत्न घेतल्याने करतो. मी स्वयंपरोपणावर

कादरभाई फझलानी

मनोज देशमुख

निर्मितीसाठी मदत करतो; बाकी तो रोजगार कसा टिकावायचा हे त्यांच्या हातात असतं.’

फझलानीसरांच्या म्हणण्यानुसार वेणारा काळ हा व्यक्तीमधील विविध प्रकारच्या कौशल्याला अधिक वाव देणार असणार आहे आणि याच काळात भारत जगातील सर्वात तरुण देश म्हणून उभा ठाकत आहे. यासंदर्भातल्या आपल्या विचारांना सूत्रबद्ध पद्धतीने मांडताना ते म्हणतात, ‘येत्या काही काळात नवयुवकांना कौशल्याधिष्ठित रोजगारांत फार मोठ्या संधी उपलब्ध होणार आहेत. मात्र त्यासाठी पुढील दहा वर्षात तंत्रशिक्षणात शिस्तबद्ध तसेच सूत्रबद्ध नियोजन करण्याची गरज आहे. या संधीचा स्वउत्कर्षासाठी व राष्ट्राच्या प्रगतीसाठी प्रत्येक भारतीयाने पुरेपूर वापर करून घेतला, तर भारत जगात कौशल्यशक्ती असलेला नंबरवन देश म्हणून नावारूपाला यायला वेळ लागणार नाही. अर्थात त्यासाठी ग्रामीण व शहरी, ज्ञान व कौशल्य, उपलब्ध सेवा क्षेत्र व उद्योगजगत इत्यादी सर्व माध्यमांचा वापर करून एक सुनियोजित यंत्रणा उभारणारी गरजेचं आहे.’

‘साबुसिद्दीकी इंजिनीअरिंग कॉलेज’ मध्ये तंत्रशिक्षण विभागाचे विभागप्रमुख असलेल्या मनोज देशमुख यांचाही तंत्रकौशल्यावरच भर आहे. आवडीच्या विषयातून शिक्षण घेतल्यास विद्यार्थी नक्कीच काहीतरी नवं निर्माण करू शकतात, असा त्यांना विश्वास आहे. म्हणूनच ते म्हणतात, ‘वीटभट्टी कामगार, खाणकामगार, तसेच सुतारकाम करणाऱ्यांचा मुलांना तंत्रकौशल्याचं शिक्षण दिलं पाहिजे. मग बघा ते कोणतं विश्व निर्माण करतात?’

आयटीआयमध्ये अशा विद्यार्थ्यांना मोफत प्रशिक्षण दिलं जातं. देशात शाल्या सरकारची मान्यता असणाऱ्या सोळाशेहून जास्त आयटीआय केंद्रं आहेत. एकट्या महाराष्ट्रात चारशेपेक्षा जास्त शासकीय औद्योगिक संस्था

आहेत. मुंबई आणि ठाण्यात दहा-बाराच प्रशिक्षण केंद्र आहेत. मात्र ग्रामीण भागात अशा तंत्रशिक्षण देणाऱ्या औद्योगिक संस्थांचं जाळं मोठ्या प्रमाणावर पसरलेलं आहे. देशमुखसरांनी औद्योगिक शिक्षण, तसेच तंत्रशिक्षणाचा प्रसार करण्याच्या कामाला सुरुवात केल्याला एक तप पूर्ण झालंय. प्रसंगी तंत्रशिक्षणाचा प्रसार करताना त्यांना पदमोडही करावी लागलीय. आजही ते व्यवसाय मार्गदर्शनाचं काम एकही रुपया न घेता करत आहेत. ‘‘डायरेक्टर जनरल ऑफ एम्प्लॉयमेंट आणि ट्रेनिंग स्कूल’च्या कौशल्याधिष्ठित शिक्षणाच्या १० पेक्षा जास्त योजना आहेत कमीत कमी पाचवी उत्तीर्ण असणं आवश्यक आहे,’’ अशी माहिती देशमुख सरांनी दिली.

अशोक टिळक यांचा मार्ग काहीसा वेगळा आहे. त्यांच्या मते, सर्वसाधारणपणे दहावी-बारावीचा अभ्यास, गरीबेचा काळात मुलांना टेन्शन येतं. पण तोच काळ त्यांनी एन्जॉय करायला शिकलं पाहिजे. आणि या उद्देशानेच अशोक टिळकसरांनी सुरू केला तो ‘फलश्रुती नायाचा ‘उत्तरपत्रिका लेखन सराव उपक्रम’. बोर्डाच्या परीक्षेत मॉडरेट म्हणून काम केल्यावर टिळकसरांच्या लक्षात आलं की, विद्यार्थ्यांना घोकंपट्टीची सवय लागल्यामुळे उत्तर लिहिताना एखाद-दुसरा शब्द विसरल्यावर त्यांचा उत्तर लिहिण्याचा क्रम ठेपाळतो. परिणामी विद्यार्थी एकदम ‘ब्लॅक’ होऊन जातात. त्याचा परिणाम उरलेल्या उत्तरपत्रिकेवर आणि पर्यायाने परीक्षेवर होतो. असं होऊ नये या करिता विद्यार्थ्यांना सवय लागली पाहिजे ती, कोणतीही गोष्ट समजून घेऊन करण्याची. म्हणूनच टिळकसरांच्या ‘फलश्रुती’ उपक्रमात विद्यार्थ्यांना मूळ शब्दातल्या शास्त्रीय व्याख्यांचा उपयोग करून आपल्या भाषेत उत्तर कसं लिहावं, हे शिकवलं जातं. विज्ञान-भूमितीतल्या आकृत्या, भूमिती-बीजगणितातली सूत्र-प्रमेयं स्मरणात राहण्याचे शॉर्टकट सांगितले जातात. टिळकसर म्हणतात, ‘विषयाबद्दल आवड निर्माण करणं हे आपण प्रमुख उद्दिष्ट आहे. आम्हाला साचे घडवायचे नाहीत, स्वतंत्र विचार करणारे विद्यार्थी घडवायचे आहेत.’ कारण ही त्यांची भविष्याची शिदोरी अस्ते.’

श्री इंडियट्स’ मधल्या रॅचो म्हणजे गणधोदधम श्यामलाल यांचडच्या शब्दांत सांगायचं झालं तर, ‘कौशल्य बननेके लिये पढो. कामयाबी अपनेआप आपण गाई देडने लगेगी.’